

А. Ю. Мартинов

Єльцин Борис Миколайович

ЄЛЬЦИН Борис Миколайович (Єльцин Борис Николаевич; 01. 02. 1931, с. Бутка, нині Свердловська обл., РФ – 23. 04. 2007, Москва) – російський державний і політичний діяч. Закінчив Уральський політехнічний інститут (м. Свердловськ, нині Єкатеринбург, РФ, 1955). Відтоді працював на будівництві. 1961 вступив до КПРС. Від 1968 – завідувач відділу будівництва, від 1976 – 1-й секретар Свердловського обкому КПРС. 1985 призначений завідувач відділу будівництва ЦК КПРС, у тому ж році за рекомендацією генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова обраний 1-м секретарем Московського міськкому КПРС. На новій партійній посаді обрав конфронтаційний стиль політичної поведінки, 1987 на пленумі ЦК КПРС виступив із критикою повільного темпу «перебудови», яку проводив М. Горбачов. 1987 звільнений, 1988 очолив Державний комітет СРСР у справах будівництва. У виступі на 19-й конференції КПРС влітку 1988 вимагав своєї «політичної реабілітації», але зустрів протидію з боку секретаря політбюро Є. Лігачова. 1989 обраний депутатом 1-го З'їзду народних депутатів СРСР, 1990 – головою ВР РРФСР.

За безпосередньої участі Є. 1990 прийнято Декларацію суверенітету РРФСР, з моменту ухвалення якої в СРСР розпочався період так званого параду суверенітетів, а Є. вступив у конфлікт з союзними органами влади. Намагаючись ускладнити становище радянського керівництва, він закликав автономні республіки, які знаходилися у складі РРФСР, розширювати свій суверенітет. Таким чином, паралельно процесу розпаду СРСР фактично був ініційований і процес розвалу самої РРФСР. Його першими симптомами стали сепаратистські рухи в Чечні й Татарстані. Однак тоді всю увагу Є. сконцентрував на боротьбі з президентом СРСР М. Горбачовим.

1991 обраний президентом РРФСР (від січня 1992 – РФ) на перших вільних демократичних виборах глави держави у російській історії. Після невдалого заколоту 19–21 серпня 1991 Державного комітету з надзвичайного стану (див. [ГКЧП](#)) СРСР де-факто розпався, проте де-юре цей процес ще тривав. Є. розглядав результат референдуму в Україні 1 грудня 1991, який засвідчив вибір українського народу незалежності, в контексті можливості остаточно припинити існування СРСР. 8 грудня 1991 у Біловезькій пущі (Білорусь) підписано Угоду про створення СНД, 25 грудня 1991 президент СРСР М. Горбачов пішов у відставку. РФ стала правонаступницею СРСР, легітимно отримала його ядерну зброю та місце постійного члена Ради Безпеки ООН.

Від січня 1992 Є., спираючись на команду ліберальних економістів Є. Гайдара, проводив політику прискореного переходу до ринкової економіки – так звану шокову терапію. Значні соціальні втрати від цього курсу максимально загострили внутрішньо-політичне становище у РФ. Дезорганізація управління призвела до економічного хаосу, а негаразди в соціально-економічному становищі більшості росіян підривали народну довіру до курсу Є. Проявом політичної кризи стало протистояння між російським президентом та ВР, приводом до якого, зокрема, була остаточна ліквідація системи радянської влади в контексті питання прийняття нової конституції РФ. Унаслідок жорсткої політичної боротьби 3–4 жовтня 1993 частину народних депутатів розігнано силою зброї. 12 грудня 1993 всеросійський референдум затвердив конституцію РФ, що поклало край радянському періоду російської історії, однак стабільності громадянського миру в умовах прискореного переходу до ринкової економіки досягнути не вдалося.

В історію українсько-російських відносин 1993 увійшов як час найбільшого напруження в питанні поділу Чорноморського флоту, визначенні статусу Севастополя й АР Крим. Однак засобом національної консолідації російського суспільства повинно було стати не російсько-українське протистояння, а «мала переможна війна» з наведення «конституційного порядку» в Чечні, розпочата 1994. Через корупцію та некомпетентність російського військового командування в умовах масштабної партизанської війни загинуло понад 100 тис. чеченців і росіян. Поразка федеральних військ змусила Є. 1996 укласти Хасав'юртовську мирну угоду з Республікою Ічкерія (Чечня).

За місяць до того в 2-му турі президентських виборів він, незважаючи на ототожнення більшістю росіян демократичних ринкових реформ з корупцією та проблеми з власним здоров'ям, але за підтримки великого російського капіталу і проведення політики нагнітання страху перед комуністичним реваншем, знову обраний президентом РФ. Одним із основних його завдань на другий президентський термін стало розв'язання двосторонніх проблем у російсько-українських відносинах. 31 травня 1997 Є. та Президент України Л. Кучма в Києві підписали «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією». Загалом у відносинах з Україною Є. займав позицію

реалізму та прагматизму, але в інших міжнародних справах намагався закріпити за РФ як правонаступницею СРСР статус «великої держави».

Своєрідним епілогом його політичної кар'єри стало фактичне банкрутство РФ по зовнішніх зобов'язаннях – дефолт, оголошений 17 серпня 1998. Відразу розпочалися проблеми з призначеннями прем'єр-міністрів та пошуками «спадкоємця». Зрештою 31 грудня 1999 Є. оголосив про свою дострокову відставку та передав президентські повноваження прем'єр-міністрові В. Путіну. Упродовж першого президентського терміну останнього (2000–04) Є. намагався зберегти на ключових посадах наближених до себе осіб, проте після переобрання В. Путіна 2004 його внутрішньо-політичний вплив послабшав. Прихильники Є. вважають, що він завершив справу, розпочату М. Горбачовим, і подарував Росії свободу, опоненти наголошують, що сприяв розпаду СРСР, розпочав війну в Чечні й насправді не був демократом. Автор книг «Исповедь на заданную тему» (1990), «Записки президента» (1994; обидві – Москва).

Рекомендована література

1. Горбачев – Ельцин: 1500 дней политического противостояния. Москва, 1992;
2. Байбаков Н. К. От Сталина до Ельцина. Москва, 1997;
3. Шевцова Л. Ф. Режим Бориса Ельцина. Москва, 1999;
4. Афанасьев Ю. И. Опасная Россия. Традиция самовластия сегодня. Москва, 2001;
5. Зенькович Н. А. Борис Ельцин: Разные жизни. Кн. 1–2. Москва, 2001;
6. Кучма Л. Д. Україна – не Росія. К., 2003;
7. Млечин Л. Борис Ельцин. Послесловие. Москва, 2007.

Бібліографічний опис:

Єльцин Борис Миколайович / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17685>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).